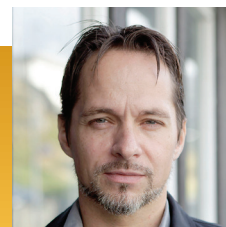

Kronikk

Magni Mohr

dekanur á Deildini fyri heilsu- og sjúkrarøktarvísindi á Fróðskaparsetrinum

Vísindasamfelagið Føroyar

Gransking á føroyska universitetinum er í menning, og seinastu fimm árin er talið á vísindaligum greinum í dygdargóðum javnlíkamettum tíðarritum tvífaldað. Men okkum tørvar betri samskipan av føroyskari gransking, og okkum tørvar betri vísindaligt “dannilsi”

Gudinnan, Nut, føðir sólina á morgni og gloypir hana aftur á kvøldi. Soleiðis hildu egyptar fyri 3000 árum síðani, at skiftið millum ljós og myrkur ella dag og nátt fór fram.

Á okkara døgum er tað nokkso nuts at trúgva søgnini um Nut, men fyri 1000 árum síðani trúðu eisini vit í Føroyum, at ásin, Tór, elvdi til torusláttur, tá hann við fúkandi ferð streyk eftir himmalhválvinum á vogni sínum við teimum báðum geitunum. Flestu muslimar trúgva, at profeturin, Mohammed, fleyg til himmals á einum veingjaðum hesti, og í kristnari bíbliusøgu lýsir hebreiska søgnin gongutúrin hjá Jesusi á vatninum, sum ikki júst sampakka við ta sannroynd, at ross ikki kunnu flúgva ella við ástøði um tyngdarkraftina.

Menniskjaheilin er soleiðis vorðin, at hann krevur samanhag. Sólin rísir og fer til við, torusláttur kemur og fer, Mohammed og Jesus kundu meira enn fólk flest, og tí má skilvísir samanhagar skapast. Hetta prógvar tó ikki, at talan er um ítøkiligan veruleika, hóast hesar sagnir eru skaldbornar og vakrar. Vit kenna óteljandi dømi um hetjur, sum menniskjan hevur skapt ella lutvíst funnið uppá. Robin Hood, sum stríddist móti órættvísi, var ivaleyst ritstjórnaður á mannarnum, tí fólk í Englandi undir krossferðunum høvdu tørv á eini hetju við sosialum tilviti. Í Føroyum hava vit søgnina um Trónd og Sigmund, sum føroysk skúlabørn terpa í søgutímunum. Hetta hóast talan er um sagnir, hvørs keldur

Í dagsins post-faktuella tíðaranda við alskyns “fake news”-rákum, hvørs skari telur alt frá uppøstum knappaborðssoldátum á sosialu miðlunum til amerikanska forsetan, kann tað vera trupult at skilja ímillum ritstjórnaðan og veruligan veruleika

eru niðurfestar um 250 ár eftir, at hendingarnar skulu eittast at vera farnar fram. Spurningurin er um teir báðir, hóast terpaðir og avmyndaðir í standmynd í almenna føroyska rúminum, yvirhvørvur hava verið til?

Í dagsins post-faktuella tíðaranda við alskyns “fake news”-rákum, hvørs skari telur alt frá uppøstum knappaborðssoldátum á sosialu miðlunum til amerikanska forsetan, kann tað vera trupult at skilja ímillum ritstjórnaðan og veruligan veruleika.

Týðiligur mótsetningur til sagnir, trúgv og sannføring er gransking, sum hendan tíðargreinin fer at snúgva seg um.

Fróðskapur og gransking í Føroyum

At granska í Føroyum er øðrvísi enn á stórum útlenskum granskingarstovnum, lutvíst tí, at fróðskapur og gransking eru heilt nýggj fyrirbrigdi í føroysku fólkasálini. Heimsins elsta førleikagevandi universitet, University of Karueein, varð sambært UNESCO sett á stovn av tveimum muslimskum kvinnum í Fez í Marokko mitt í 800-talinum – ella tá Grímur Kamban sigst nema land í Føroyum. Universita de Bologna frá 1088 er fyrsta evropeiska universitetið, meðan universitetini í Uppsala og í Keypmannahavn frá miðskeiðis í 1400-talinum eru tey elstu í

Norðurlondum. Tilsamanberingar er føroyska universitetið góð hálvthundrað ár, og hetta ávirkar, hvussu vísindi og gransking verða fatað í Føroyum.

Í kanning hjá Heina í Skorini kom fram, at bert fimtihvør vaksni føroyingur sigur seg góðtaka vísindaástøðið hjá Charles Darwin um natúrliga selektión. Altso, bara 20 prosent av okkum góðtaka heimsins best prógvaða ástøði, sum fullkomiliga er í andsøgn við, at vit meta okkum sum eitt nútímans vitanarsamfelag í vesturheiminum. Grindatilmælini eru serføroysk dømi, har sterk vísindalig próvforsla kemur í mentanarligan mótvind, og ræðusøgurnar um HPV-koppsetingar, orkestreraðar av sensationjournalismu og øsing á sosialum miðlum, fingur fleiri føroysk foreldur at velja vísindaliga prógvaða krabbameinsverju frá.

Vísindi hava ikki endaliga svarið uppá allar spurningar, men er tað tættasta, sum vit koma tí mest sannlíka sannleikanum. Um vit stýra eftir hugskygni

og kenslum, har tað subjektivt kenda setur kósina fram um objektiva veruleikan, so er lætt at missa veruleikakensluna. Fleiri halda, at yvirgangur er ein størri hóttan í Evropa í dag enn fyri 20-30 árum síðani, hóast talið á yvirgangsatsóknum er munandi lægri í dag enn í 1980-árunum. At okkurt kennist rætt, er ikki altíð prógv fyri, at tað veruliga er so.

Tá kendi amerikanski stjórnu- og alisfrøðingurin, Carl Sagan, varð spurður, um hann trúði, at lív var á øðrum gongustjørnum, svaraði hann: “Ja, men við ávísingum fyri varni.” Síðani varð hann spurður: “Men hvat er tín “gut feeling?” Sagan svarar tá turrisliga, at hann ikki hugsar við maganum ella øðrum kropspørtum enn heilanum, tá talan er um at skilja alheimsins stóru loynidómar.

Tað er júst hetta, sum vísindini gera – tey fáa til vega vitan, sum er kensluliga, landafrøðiliga, átrúnadarlaga og politiskt óheft.

Velja vit hugskygni og kenslur hjá tí einstaka fram um ta vísindaliga grundaðu vitanina,

Tað er júst hetta, sum vísindini gera – tey fáa til vega vitan, sum er kensluliga, landafrøðiliga, átrúnadarlaga og politiskt óheft